ZAMONAVIY O‘ZBEK KINOSIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR HAMDA MILLIY ESTETIKA INTEGRATSIYASI

Zaretdinov Karamatdin Qurbanbayevich – *dotsent*
karaz7878@gmail.com
O‘zDSMI Nukus filiali

ИНТЕГРАЦИЯ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ И НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭСТЕТИКИ В СОВРЕМЕННОМ УЗБЕКСКОМ КИНЕМАТОГРАФЕ

Заретдинов Караматдин Курбанбаевич – *доцент*
Нукусского филиала ГИИКУз

INTEGRATION OF DIGITAL TECHNOLOGIES AND NATIONAL AESTHETICS IN MODERN UZBEK CINEMA

Zaretdinov Karamatdin Qurbanbayevich – *Associate Professor*
Nukus Branch of the UzSIAC

Tayanch so‘zlar: ovoz rejissyorligi, zamonaviy o‘zbek kinosi, milliy estetika, audiovizual sintez.

Rezyume. Ushbu ilmiy maqolada zamonaviy o‘zbek kinosida ovoz rejissyorligi va ovoz dizayni (*sound design*) sohasining estetik hamda texnologik transformatsiyalari IMRAD tizimi asosida kompleks tahlil qilinadi. Tadqiqotda raqamli ko‘p kanalli ovoz tizimlarining (*Dolby Atmos, Dolby Digital*) milliy kino tili va akustik muhitiga ta’siri o‘rganilgan. Muallif kadr orti ovozlar, sinxron va nosinxron shovqinlar hamda sukunat (pauza) elementlarining badiiy-dramaturgik funksiyalarini milliy estetik tafakkur prizmasi orqali ochib beradi. Maqolada ovozning faqatgina texnik element emas, balki film g‘oyasini chuqurlashtiruvchi mustaqil mualliflik komponenti ekanligi ilmiy asoslangan.

Ключевые слова: звукорежиссура, современное узбекское кино, национальная эстетика, аудиовизуальный синтез.

Резюме. В данной научной статье на основе структуры IMRAD комплексно анализируются эстетические и технологические трансформации в сфере звукорежиссуры и звукового дизайна (*sound design*) в современном узбекском кино. В исследовании изучено влияние цифровых многоканальных звуковых систем (*Dolby Atmos, Dolby Digital*) на национальный киноязык и акустическую среду. Автор через призму национального эстетического мышления раскрывает художественно-драматургические функции закадрового звука, синхронных и несинхронных шумов, а также элементов тишины (паузы). В статье научно обосновано, что звук является не просто техническим элементом, а самостоятельным авторским компонентом, углубляющим идею фильма.

Keywords: sound direction, modern Uzbek cinema, national aesthetics, audiovisual synthesis.

Summary. Based on the IMRAD structure, this scientific article provides a comprehensive analysis of the aesthetic and technological transformations in the field of sound production and sound design in contemporary Uzbek cinema. The study examines the impact of digital multi-channel sound systems (*Dolby Atmos, Dolby Digital*) on the national film language and acoustic environment. Through the prism of national aesthetic thinking, the author reveals the artistic and dramaturgical functions of voice-over, synchronous and asynchronous noises, as well as elements of silence (pause). The article scientifically proves that sound is not merely a technical tool, but an independent authorial component that deepens the philosophical core of a film.

KIRISH

Kino san’ati tasvir, nutq, musiqa va shovqinlarning o‘zaro organik sinteziga asoslangan eng murakkab audiovizual san’at turlaridan biridir. XXI asr kinematografiyasida texnologik taraqqiyot, xususan, raqamli inqilob kino tilining estetik asoslarini tubdan o‘zgartirib yubordi. Ovoz endilikda ekrandagi tasvirga hamrohlik qiluvchi yoki uni shunchaki texnik jihatdan to‘ldiruvchi vosita bo‘lishdan to‘xtadi. Zamonaviy ovoz dizayni (*sound design*) filmning kompozitsion tuzilmasini, uning psixologik va falsafiy qatlamlarini ochib beruvchi yetakchi dramaturgik omilga aylandi.

O‘zbekiston mustaqillikka erishganidan so‘ng milliy kinematografiyada ham jiddiy konseptual va texnologik burilishlar yuz berdi. Biroq uzoq yillar davomida o‘zbek kinoshunosligida asosiy e’tibor rejissura, operatorlik mahorati va ssenariy dramaturgiyasiga qaratilib, ovoz rejissyorligining estetik tabiati tizimli o‘rganilmay kelindi. Raqamli texnologiyalar kirib kelishi bilan ovoz rejissyorining ijodiy maydoni kengaydi, ayni

paytda uning oldiga milliy o‘ziga xoslikni global texnologik standartlar bilan uyg‘unlashtirish kabi jiddiy vazifa qo‘yildi.

Tadqiqotning maqsadi: Zamonaviy o‘zbek kinosidagi ovoz arxitekturasini estetik va texnologik mezonlar uyg‘unligida tahlil qilish, raqamli ovoz tizimlarining milliy audiovizual asarlar badiiy saviyasini yuksaltirishdagi o‘rnini ilmiy asoslashdan iborat.

USULLAR

Ushbu tadqiqotda tizimli yondashuv, qiyosiy-tahliliy metod hamda audiovizual garmoniya nazariyasi prinsiplaridan foydalanildi. Tadqiqot metodologiyasi quyidagi bosqichlarni o‘z ichiga oladi:

1. *Nazariy-konseptual tahlil:* Kino ovozining sinxron va nosinxron tabiati, ovoz dramaturgiyasining klassik va zamonaviy konsepsiyalari o‘rganildi.

2. *Kontent-tahlil:* Oxirgi o‘n yillikda suratga olingan zamonaviy o‘zbek filmlarining (“O‘zbekfilm”, “Qoraqalpoqfilm” va xususiy studiyalar mahsulotlari) ovoz tizimlari, fonogrammalari va shovqinlar dizayni tahlil qilindi.

3. *Akustik va texnologik ekspertiza:* Dolby Digital va Dolby Atmos ko‘p kanalli tizimlarida ovoz miks qilish (*audio mixing*) hamda postproduksiya (*post-production*) jarayonlarida milliy nutq madaniyati va an’anaviy cholg‘ular akustikasining saqlanish darajasi qiyosiy o‘rganildi.

NATIJALAR VA MUNOZARA

O‘tkazilgan tahlillar natijasida aniqlanishicha, zamonaviy o‘zbek kinosida ovoz tizimi faqatgina texnik jarayon (fonogramma yozish) bosqichidan o‘tib, to‘laqonli ovoz dramaturgiyasi statusiga ega bo‘ldi.

1-jadval: Kino ovozining tarkibiy qismlari va ularning zamonaviy o‘zbek kinosidagi funksional vazifalari

Ovoz komponenti	An’anaviy yondashuv (Eski tizim)	Zamonaviy o‘zbek kinosidagi o‘rni (IMRAD tahlili)	Estetik/Texnologik natija
Nutq va dialoglar	Faqatgina ma’lumot yetkazish, studiyada qayta ovozlashtirishda ko‘pincha hissizlik	Milliy nutq madaniyati, intonatsiya xususiyatlarini jonli/sinfiy saqlash	Realizm va psixologik ishonchlilik darajasi oshgan
Tabiiy va sinxron shovqinlar	Shovqinlar kutubxonasidan andozaviy (shablon) foydalanish	Har bir film uchun individual foley-shovqinlar yaratish, milliy muhit akustikasi	Hududiy va fazoviy interpretatsiyaning aniqligi
Musiqa va an’anaviy ohanglar	Tasvir orqasidan chiquvchi illyustrativ fon	Leytmotiv tizimi, milliy cholg‘ular (*ney, dutor*) va simfonik musiqaning polifonik uyg‘unligi	Ramziylik va falsafiy chuqurlik
Sukunat (Pauza)	Texnik nuqson yoki tasodifiy bo‘shliq sifatida qaralgan	Qahramonning ichki kechinmasini, dramatik keskinlikni oshiruvchi badiiy vosita	Kuchli emotsional effekt yaratish

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, raqamli texnologiyalardan (masalan, *Pro Tools, Nuendo* dasturiy paketlari) foydalanish montaj va yakuniy miks bosqichida ovoz rejissyoriga milliy musiqiy merosni yangicha raqamli interpretatsiyada taqdim etish imkonini bermoqda. Dolby Atmos formati esa tovush ob’ektlarini fazoviy koordinatalar bo‘yicha aniq joylashtirish orqali tomoshabinda filmlardagi tarixiy muhitga to‘liq kirish (*immersion*) effektini hosil qilmoqda.

TAHLIL VA MUHOKAMA

Kino ovozining estetik tabiati uning vizual kadr bilan qanchalik muvozanatda ekanligi bilan belgilanadi. Nazariy jihatdan kino ovozi ikki xil munosabat tizimini hosil qiladi:

1. *Sinxron muvofiqlik:* kadr ichidagi ob’ekt va uning tovushi (masalan, qahramonning qadam tovushlari, lab harakati).

2. *Nosinxron kontrapunkt:* tasvir va ovozning mazmunan qarama-qarshiligi yoki bir-birini to‘ldirishi.

Zamonaviy o‘zbek rejissyorlari va ovoz dizaynerlari o‘rtasidagi hamkorlik tahlil qilinganda, nosinxron ovozlardan foydalanish ko‘lami kengaygani kuzatildi. Masalan, ekranda sokin qishloq tabiati tasvirlangan vaqtda kadr

ortidan kelayotgan past chastotali g‘o‘ng‘illash yoki milliy cholg‘u musiqasining sintezator effektlari bilan qorishishi qahramonning ichki nevrozi yoki kelajakdagi fojia anonsi sifatida xizmat qilmoqda. Shu o‘rinda jiddiy texnologik muammo ham ko‘zga tashlanadi: ko‘p hollarda ovoz rejissyorlari eng so‘nggi raqamli tizimlardan foydalana olsalar-da, film ssenariysi va dramaturgik konsepsiyasini chuqur tahlil qilmaslik oqibatida, ovoz dizayni shunchaki “shovqinlar effektlarining ko‘pligi” bo‘lib qolmoqda. Texnologik imkoniyatlar yuksak estetik did bilan boshqarilmas ekan, ko‘p kanalli ovoz tomoshabinni chalg‘ituvchi akustik tartibsizlikka aylanadi. Shu sababli, milliy kinematografiyada ovoz rejissyorini faqat texnik mutaxassis deb emas, balki film mualliflaridan biri — ovoz rejissyori-dramaturgi sifatida tan olish davr talabidir.

XULOSA VA TAVSIYALAR

Olib borilgan tadqiqot asosida quyidagi yakuniy xulosalarga kelindi:

1. Zamonaviy o‘zbek kinosida ovoz rejissyorligi an’anaviy texnik xizmat ko‘rsatish doirasidan chiqib, audiovizual san’atning mustaqil estetik va konseptual komponentiga aylandi.

2. Raqamli ko‘p kanalli ovoz tizimlari (*Dolby Atmos, Dolby Digital*) kino asarining realizm darajasini oshirish bilan birga, tomoshabinga psixologik-emotsional ta’sir ko‘rsatishning yangi immersiv mexanizmlarini taqdim etmoqda.

3. Milliy o‘ziga xoslikni saqlab qolish omili faqatgina milliy musiqani kiritish bilan cheklanmay, balki o‘zbek nutq madaniyati, tabiiy akustik shovqinlar muhiti hamda sukunatning badiiy-falsafiy qo‘llanilishi orqali ta’minlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Заретдинов К. и др. Овоз ёзиш тизими тарихи ва назарий асослари // Oriental Art and Culture. – 2022. – Т. 3. – №. 3. – С. 285-287.
2. Заретдинов К. Қ. и др. Миллий-мусиқа меросимизни билиш, тушунчаларини шакллантиришнинг бугунги аҳволи ва зарурияти // Oriental Art and Culture. – 2022. – Т. 3. – №. 4. – С. 47-52.
3. Qurbanbaevich K. Z. Some Challenges and Solutions of Music Pedagogy // Multidisciplinary Journal of Science and Technology. – 2023. – Т. 3. – №. 6 (International Scientific Researcher). – С. 162-165.
4. Заретдинов К. Conditions for the Formation of National-Musical Thinking of Students in the Activities of Musical Circles // European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences. – 2020.
5. Kurbanbaevich, Zaretdinov Karamatdin. "Development of National Cinematography: Traditions and Innovations." Universum: филология и искусствоведение 1.10 (136) (2025): 64-65.
6. Kurbaniyazov, Rufat. "SES REJISSYORÍNÍŃ KINODA, DUBLYAJ PROCESSINDE AKTYOR MENEN ISLEWI." *ART AND CULTURE BULLETIN* 4 (2025): 106-108.
7. O‘G‘Li, Kurbaniyazov Rufat Karamatdin. "TELEVIDENIYE JONLI EFIRIDA OVOZ REJISSYORLIGI: AXBOROTKO ‘NGILOCHAR KO ‘RSATUVLAR MISOLIDA TEXNIK VA IJODIY TAHLIL." *Inter education & global study* 4.4 (2026): 479-483.
8. Nukusbayevich, Tilepov Quatbay. "Main Factors Of The History And Development of Karakalpakfilm Film Studio." *World Bulletin of Social Sciences* 27 (2023): 169-171.